УДК 331.91ЄС

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-202-212](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-202-212)

Павловський Руслан Володимирович аспірант, кафедра публічного управління та регіоналістики, Навчально-науковий інститут публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка», м. Одеса, 65009, вул. Генуезька, 22, <https://orcid.org/0000-0003-1385-5676>

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ І ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ІНСПЕКТУВАННЯ ПРАЦІ В КРАЇНАХ ЄС

Анотація. В сучасних умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, виникнення нових моделей організації бізнесу та способів виробництва, зростання трудової міграції, а також швидкозростаючого технологічного прогресу активно змінюються структури ринків праці та трудові правовідносини, що спонукає урядами країн світу шукати якісно нові шляхи організації системи інспектування праці та підходи щодо реалізації її основних функцій та завдань. Для запобігання використанню нелегальної або незадекларованої праці та інших трудових правопорушень (гендерної нерівності, професійних ризиків та захворювань, неналежного рівня умов праці тощо) служби інспекції праці повинні миттєво, ефективно та якісно реагувати на ситуацію, забезпечуючи дотримання законів шляхом використання запобіжних заходів, надання порад, виявлення порушень трудового законодавства тощо.

Незважаючи на велику кількість праць, присвячених організації і функціонування системи інспектування праці в Україні, недостатньо розглянуто питання щодо реформування українського ринку праці, шляхом створення в ньому ряду ефективних механізмів інспектування праці, перш за все – для захисту прав працівників, використовуючи прогресивний досвід країн-членів ЄС.

Мета статті полягає в дослідженні основних аспектів організації та функціонування системи інспектування праці в країнах ЄС та надання практичних рекомендацій щодо запозичення позитивного досвіду в сучасних умовах розвитку ринку праці в Україні.

Методологічним підґрунтям наукового дослідження є сучасні методи наукових досліджень, серед яких: логічний, діалектичний, метод узагальнення, комплексного і системного підходів – для вдосконалення понятійного апарату дослідження; методи порівняння, аналізу та синтезу – для аналізу особливостей організації та функціонування системи інспектування праці в країнах ЄС.

В статті зазначено, що такі питання як поліпшення умов праці, зменшення поширеності та руйнівних наслідків нещасних випадків на роботі та

професійних захворювань, тривалості робочого часу, гендерної нерівності тощо в органах публічної влади в Україні приділяється уваги набагато менше, ніж питанню щодо незадекларованої праці. Визначено основні причини, чому роботодавці офіційно не працевлаштовують своїх працівників та які будуть наслідки для обох сторін та держави, якщо така ситуація залишиться незмінною.

З'ясовано, що актуальним та доцільним сьогодні постає питання вивчення досвіду організації і функціонування системи інспектування праці в країнах Європейського Союзу, які мають позитивну тенденцію щодо зниження неофіційно влаштованих працівників, зміцненню трудових правовідносин та дотримання положень трудового законодавства. Розглянуто досвід країн-членів ЄС, щодо розробки/удосконалення механізмів функціонування системи інспектування праці, а саме, що стосується питань інституційного, кадрового та нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: незадекларована праця, працевлаштування, трудові відносини, інспектування праці, служби інспекції праці, ринок праці, неофіційне працевлаштування, країни-члени Європейського Союзу, Державна служба України з питань праці, Державна податкова служба України, умови праці.

Pavlovskiy Ruslan Volodymyrovych Postgraduate Student of the Chair of Public Administration and Regionalism, Educational and Scientific Institute for Public Service and Administration of the National University "Odesa Polytechnic", 65009, 22, Henuzka St., Odesa, <https://orcid.org/0000-0003-1385-5676>

EXPERIENCE OF ORGANIZATION AND FUNCTIONING OF THE LABOR INSPECTION SYSTEM IN EU COUNTRIES

Abstract. In the current conditions of globalization and integration processes, the emergence of new models of business organization and production methods, increasing labor migration, and rapidly growing technological progress, labor market structures and labor relations are actively changing, which encourages governments to seek qualitatively new ways regarding the implementation of its main functions and tasks. To prevent the use of illegal or undeclared work and other labor offenses (gender inequality, occupational risks and diseases, inadequate working conditions, etc.), labor inspection services must respond immediately, effectively and efficiently to the situation by enforcing precautionary measures, providing advice, detection of violations of labor legislation, etc.

Despite the large number of works on the organization and functioning of the labor inspection system in Ukraine, the issue of reforming the Ukrainian labor market by creating a number of effective labor inspection mechanisms, primarily to protect workers' rights, using the progressive experience of member countries. EU.

The purpose of the article is to study the main aspects of the organization and functioning of the labor inspection system in the EU and provide practical recommendations for borrowing positive experience in the current conditions of labor market development in Ukraine.

The methodological basis of scientific research are modern methods of scientific research, including logical, dialectical, method of generalization, integrated and systematic approaches - to improve the conceptual apparatus of research; methods of comparison, analysis and synthesis - to analyze the peculiarities of the organization and functioning of the labor inspection system in the EU.

The article notes that issues such as improving working conditions, reducing the prevalence and devastating consequences of accidents at work and occupational diseases, working hours, gender inequality, etc. are given much less attention in public authorities in Ukraine than undeclared work. The main reasons why employers do not officially employ their employees have been identified and what the consequences will be for both parties and the state if this situation remains unchanged.

It was found that the issue of studying the experience of organizing and functioning of the labor inspection system in the European Union, which has a positive trend in reducing unofficial employment, strengthening labor relations and compliance with labor legislation, is relevant and appropriate today. The experience of the EU member states on the development / improvement of mechanisms for the functioning of the labor inspection system is considered, namely, on the issues of institutional, personnel and regulatory support.

Keywords: undeclared work, employment, labor relations, labor inspection, labor inspection services, labor market, informal employment, European Union member states, State Labor Service of Ukraine, State Tax Service of Ukraine, working conditions.

Постановка проблеми. Негативні тенденції функціонування ринку праці спостерігаються в багатьох країнах світу. Це, перш за все, пов'язано зі світовою фінансово-економічною кризою. Саме в таких умовах і перевіряється здатність органів, що інспектують ринок праці, сприяти, організовувати, забезпечувати та контролювати дотримання трудового законодавства.

Кожна країна, в залежності від проблем, що виникають на вітчизняному ринку праці, застосовує різні механізми та інструменти для вирішення цих питань. Так, наприклад, у деяких країнах проводиться скорочення оперативних бюджетів і чисельності інспекторів у рамках урядових зусиль щодо скорочення бюджетних видатків, в інших країнах робиться протилежне: уряди посилюють служби інспекції незважаючи на тиск щодо скорочення витрат, тому що вони визнають важливість наявності сильної інспекції праці в періоди безладдя на ринку праці. Незважаючи на такі протилежні підходи, інспекція праці залишається ключовим інструментом сприяння втіленню в життя Програми Міжнародної організації праці з гідної праці та відіграє

головну роль у забезпеченні дотримання принципів і прав, що впливають із міжнародних трудових норм.

В нашій державі роль інспекції праці щодо захисту прав працівників безперечно зросла та посилилася. Так, під час формування Національного плану спільних дій щодо зниження рівня незадекларованої праці на 2021 рік було узгоджено механізм колективної роботи ряду державних органів, у тому числі Державної служби України з питань праці та Державної податкової служби України, щодо реалізації спільних заходів, спрямованих на стимулювання роботодавців та працівників до переходу від неформальних до задекларованих трудових відносин.

На нашу думку, це досить гарний початок у сфері подолання незадекларованої праці. Так як цей процес набирає лише обертів в українській державі, необхідно буде зробити ще багато послідовних, добре систематизованих та організованих кроків у цьому напрямку.

Якщо питання щодо незадекларованої праці досить часто підіймається на порядку денному в органах публічної влади в Україні, то питаннями щодо поліпшення умов праці, зменшення поширеності та руйнівних наслідків нещасних випадків на роботі та професійних захворювань, тривалості робочого часу, гендерної нерівності тощо приділяється уваги набагато менше. Хоча зусилля, що докладаються урядами високорозвинених європейських країн вбачають саме це першочерговими завданням інспекції праці.

Тому головним завданням постає вивчення позитивного досвіду щодо організації та функціонування системи інспектування праці в країнах Європейського Союзу, які показали системність виконання трудових норм не лише у принципі, а й на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти формування та функціонування ринку праці в Україні втілюються такими науковцями як О. Яковлев, І. Петрова, О. Кваша, Р. Шабанов та іншими. Однак питання, що стосуються організації і функціонування системи інспектування праці, ще не систематизовані в достатній мірі та розроблені не в повному обсязі.

Мета статті – дослідження основних аспектів організації та функціонування системи інспектування праці в країнах ЄС та надання практичних рекомендацій щодо запозичення позитивного досвіду в сучасних умовах розвитку ринку праці в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкого розвитку трудових відносин зростає значення здійснення державного контролю та нагляду за дотриманням законодавства про працю [2], [3], [5], [6], [10]. Головною метою інспектування праці є благополуччя працівника. Ефективна система інспекції праці заохочує рівні умови діяльності для всіх, не даючи можливості безвідповідальним роботодавцям, які не дотримуються вимог щодо загальних умов праці та безпеки і здоров'я на роботі й уникають необхідних інвестицій, завдавати шкоди працівникам і вести нечесну конкуренцію з законослухняними роботодавцями. Система інспекції праці забезпечує в цьому відношенні запобігання таким діям або покарання за них [7, с. 8].

Як зазначає Державна служба України з питань праці - незадекларована праця в Україні найчастіше проявляється у таких формах, як економічна діяльність без державної реєстрації та маскування трудових відносин під виглядом інших форм діяльності (цивільні відносини, фіктивна самозайнятість тощо). У будь-який спосіб незадекларована праця має негативні наслідки як для працівників, так і для роботодавців [8].

Враховуючи вищезазначене та статистичні дані [9] важливого значення в Україні набуває вирішення питань щодо незадекларованої праці. Тому що такий феномен, як незадекларована праця, має надзвичайно великий негативний вплив як на добробут громадян, їх життєвий рівень, емоційний, психологічний та фізичний стани так і на розвиток економіки всієї країни загалом (див. рис. 1).

Рис. 1. Види незадекларованої праці та її негативні наслідки

Розуміючи важливість вирішення питання незадекларованої праці в Україні, у липні 2021 року Державна служби України з питань праці (далі - Держпраці) та Державна податкова служба України (далі - ДПС) розробила план заходів з питань неофіційно влаштованих працівників, які були розділені на два етапи:

- *інформаційний* – проводиться робота з працівниками та роботодавцями щодо переваг офіційного працевлаштування та недоліків неофіційного;
- *інспекційний* – де будуть впроваджені конкретні заходи та механізми проти використання незадекларованої праці шляхом притягнення роботодавців до відповідальності за порушення законодавства про працю, податкового законодавства тощо.

Як зазначають фахівці, така злагоджена робота Держпраці та ДПС і об'єднання їх зусиль дасть можливість миттєво виявити порушення трудових відносин та оперативно забезпечити інспектування роботодавців, що мають найвищий ризик використання незадекларованої праці [1].

Однак, враховуючи те, що кожного року влада оголошує про масштабні перевірки щодо виявлення незадекларованих працівників, попереджає про штрафні санкції та формує план відповідних заходів, за офіційними статистичним даним велика кількість населення так і працює неофіційно. На нашу думку, основним причинами, чому роботодавці офіційно не працевлаштовують своїх працівників можуть бути наступні:

- малий та середній бізнес, заплативши всі податки, не зможе конкурувати з аналогічним бізнесом, що офіційно не працевлаштовує своїх робітників;
- не всі категорії населення є сенс оформлювати (наприклад, молодь, яка ще навчається, а тому є нестабільним сегментом на ринку праці);
- є робітники, які самі не хочуть, з різних причин, бути офіційно працевлаштованими тощо.

Потрібно розуміти, що інспектування праці повинно не лише виявляти та проводити заходи щодо порушників трудового законодавства, а знаходити причини, що цьому сприяло. Тому інспекція праці повинна мати двоякий характер: з одного боку, наглядати за дотриманням трудового законодавства, з іншого боку, допомогти зрозуміти причини таких порушень (навчити, пояснити, проконсультувати тощо).

Проблема незадекларована праці входить до політичних пріоритетів Європейського Союзу. З метою запобігання незадекларованій праці уряди країн вживають заходів, щоб люди могли працювати на законній підставі, а також допомогти особам, що вже залучені до незадекларованої економіки, задекларувати свою діяльність, і використовують різноманітні ініціативи, що сприяють збільшенню доходів держбюджету. Водночас були вдосконалені засоби виявлення порушень, що допомагають розслідувати виявлені зловживання та стримувати потенційних злочинців від вчинення незаконних дій. Повномасштабне використання засобів масової інформації з метою моралізації та попередження потенційних порушників про ризики виявлення і його наслідки вже стали звичайною практикою в ЄС.

Серед основних заходів можна виділити наступні:

- накладання штрафів;
- у більшості країн були спрощені процедури переходу від безробіття до самозайнятості з наданням прямих податкових пільг;
- застосовуються механізми щодо стимулювання покупців купувати товари, що декларуються (наприклад, ваучери послуг) або для стимулювання постачальників оформлювати операції, за допомогою амністій, скорочення ПДВ, схем поступового оформлення тощо;
- більшість ініціатив складаються із інформаційно-просвітницьких кампаній для інформування працівників та роботодавців про ризики і витрати, пов'язані з незадекларованою працею
- вживаються заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про законодавство про працю, соціальне забезпечення і податкові закони тощо
- застосовуються різного виду санкції [4, с 24].

Незадекларована праця зазвичай вважається явищем із сильними негативними наслідками, що привертає значну політичну увагу в більшості країн. Тому кожна країна, виходячи з власної ситуації розробляє/удосконалює механізми функціонування системи інспектування праці, наприклад:

- інституційне забезпечення – створення спеціального органу з питань незадекларованої праці (у Норвегії - Об'єднаний альянс проти тіньової економіки; в Ірландії - Національний орган з прав зайнятості; У Нідерландах - нова інспекція SZW - для контролю за дотриманням правил у сфері умов праці; у Бельгії - Служба соціальної інформації та розслідування; в Італії - Національний комітет з оформлення незареєстрованої праці; у Люксембурзі - Міжвідомча адміністративна група з боротьби з нелегальною працею (CIALIT); у Фінляндії - Дирекція по боротьбі з економічними злочинами);
- кадрове забезпечення – створення спеціальної посади (Бельгія – заступник міністра по боротьбі з шахрайством, що безпосередньо підпорядковується прем'єр-міністру);
- нормативно-правове забезпечення – прийняття відповідних нормативно-правових актів (в Іспанії прийнято Національну комплексну стратегію запобігання і виправлення шахрайства в фінансовій сфері, у галузі праці та соціального захисту; у Франції - План щодо боротьби з незадекларованою працею; у Швейцарії - Федеральний закон про незадекларовану працю) [4, с. 34-36].

У більшості випадків уряди розглядають незадекларовану працю в рамках ширшої сфери соціального і податкового шахрайства й доручають контроль над цим питанням або інспекціям праці, або соціальним органам та податковій інспекції. Підхід кожної країни до вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від національних систем правового й державного управління та політичних варіантів і переважно зосереджений або на стримуванні, або на сприянні дотриманню. Проте фінансова криза змусила деякі європейські країни переглянути пріоритети в бік відновлення доходів і бюджетного контролю, надаючи більшого значення податковим розслідуванням, ніж

захисту прав працівників.

Для того, щоб робота інспекторів праці була ефективною та результативною, як зазначає Міжнародна організація праці (далі – МОП), яка є відповідальною за розроблення міжнародних трудових норм та нагляд за їх дотриманням, потрібно щоб:

- інспекція праці була організована як система, повноваження якої поширювалися на всі підприємства, щодо яких інспектори зобов'язані забезпечити застосування положень законодавства стосовно умов праці та захисту працівників;

- у тій мірі, в якій це сумісно з адміністративною практикою країни, інспекція перебувала під наглядом і контролем центральної влади;

- вона забезпечувала як освітні, так і правозастосовні функції по відношенню до умов праці та доводила до відома компетентних органів факти бездіяльності або зловживання, які не підпадають під дію чинних законодавчих положень;

- інспектори були державними службовцями, статус і умови роботи яких забезпечують стабільність їхньої посади і роблять їх незалежними від будь-яких змін в уряді чи будь-якого небажаного зовнішнього впливу;

- набір інспекторів праці здійснювався виключно на підставі їхньої кваліфікації; інспектори праці отримували належну підготовку для виконання своїх обов'язків;

- чисельність інспекторів праці був достатнім для забезпечення ефективного здійснення своїх функцій;

- інспектори були забезпечені достатніми приміщеннями, транспортними засобами й необхідною технікою;

- інспектори були забезпечені відповідними документами та мали юридичні повноваження;

- інспекції на підприємствах проводилися так часто і так ретельно, як це потрібно для забезпечення ефективного застосування відповідних законодавчих положень;

- інспектори надавали роботодавцям і працівникам інформацію та поради щодо дотримання законодавства;

- національним законодавством і нормативними актами передбачалися та ефективно застосовувалися відповідні санкції за порушення законодавчих положень, застосування яких підлягає контролю з боку інспекторів праці та за протидію інспекторам праці під час здійснення ними своїх обов'язків;

- ефективну роботу системи інспекції праці можна забезпечити шляхом ефективної співпраці з іншими урядовими службами та приватними установами, які працюють у сфері охорони праці, а також із роботодавцями, працівниками та їхніми організаціями [11, с.13].

Як бачимо з нижче наведеного на *рис. 2* ефективна і дієва система інспекції праці забезпечує як добробут працівників, так і покращення фінансових результатів підприємств завдяки підвищенню продуктивності

праці та сприяє економічному зростанню всієї країни загалом. Однак, для такого функціонування системи інспекції праці, необхідно створити усі умови, застосовуючи відповідні заходи.

Рис.2. Важливість сильної служби інспекції праці

Досить вдалим прикладом щодо інспектування праці є досвід країн-членів Європейського Союзу, де в їх правових системах інспекція праці забезпечує, щоб права у сфері праці втілювалися у реальність, закони додержувалися, а суб'єкти знали свої права і обов'язки.

Як зазначає *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* (Європейський фонд за поліпшення умов життя та праці), що водночас як підхід до незадекларованої праці в державах – членах ЄС, як і раніше, в основному акцентується на засобах стримування, спостерігається помітне зміщення зусиль з перетворення незадекларованої праці на офіційну зайнятість і навіть насамперед з недопущенню незадекларованої праці [12].

Висновок. Сьогодні служби інспекції праці як в Україні, так і в країнах ЄС виконують свої обов'язки у досить складному середовищі, де відбуваються істотні зміни в соціально-економічному контексті, у соціально-трудовому аспекті, в організації праці та трудових правовідносинах, у соціально-політичних очікуваннях, у технології та у характері виробничих небезпек.

Звичайно, вирішення проблеми незадекларованої праці та інших трудових правопорушень потребує низки поступових, чітко скоординованих кроків з боку Кабінету Міністрів України і державних установ, змінюючи та вдосконалюючи інституційну, правову, кадрову та фінансову основу.

Передусім, Уряду необхідно проводити таку політику праці, яка водночас зменшуватиме привабливість використання незадекларованої праці для роботодавців, а для працівників – працювати на таких умовах. Цей підхід, на нашу думку, допоможе полегшити виявлення порушень роботодавцями та

зменшити обсяг правозастосовних заходів, які наймовірніше, були б менш успішними щодо зміни моделей та поширеності застосування незадекларованої праці, порушення трудового законодавства в Україні.

Для того щоб вся система інспектування праці функціонувала ефективно та результативно необхідно підтримувати постійний діалог уряду з роботодавцями та працівниками і на основі цього приймати законодавство та проводити відповідну політику; уповноважувати відповідні органи, що інспектують працю наглядати за належним застосуванням такого законодавства і політики та забезпечувати їх виконання.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України» від 12.12.2019 – 378 IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-20#Text>.
2. Закон України «Про охорону праці» за ред. від 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.
3. Кодекс законів про працю за ред. від 14.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
4. Конституція України: від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю» від 21.08.2019. № 823. URL: <https://pravo.uteka.ua/doc/Deyaki-pitannya-zijsnennya-derzhavnogo-naglyadu-ta-kontrolyu-za-doderzhanniam-zakonodavstva-pro-pracyu>.
6. На шляху до здорової, безпечної та задекларованої праці в Україні. Інспекція праці. Проект ЄС-МОП. 2020. 84 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/-lab_admin/documents/projectdocumentation/wcms_751584.pdf.
7. Незадекларована праця – прірва для працівників та роботодавців. [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Державної служби України з питань праці. 2018. URL: <https://dsp.gov.ua/nezadeklarovana-pratsia-prirva-dlia-pratsivnykiv-ta-robotodavtsiv/>.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. З 1 липня Держпраці у взаємодії з ДПС розпочне інспектування з питань виявлення незадекларованих працівників. Офіційний веб-портал Державної служби України з питань праці. 2021. URL: <https://dsp.gov.ua/main-news/z-1-lypnia-2021-roku-derzhpratsi-u-vzaiemodii-z-derzhavnoiu-podatkovoiu-sluzhboiu-rozpochne-inspektuvannia-z-pytan-vyivlennia-nezadeklarovanykh-pratsi vnykiv>.
10. Інспекція праці та незадекларована праця в ЄС/Міжнародне бюро праці, Програма адміністрації праці та інспекції праці (LAB/ADMIN). Женева-МОП. 2013. 85 с. URL: <https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/inspekcija-praci-ta-nezadeklarovana-pracija-v-yes.pdf>.
11. Програма з адміністрації та інспекції праці «Що таке інспекція праці й у чому полягає її діяльність». Міжнародне бюро праці. Посібник для працівників. 40 с. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_dialogue/lab_admin/documents/instructional material/wcms_182976.pdf.
12. Working conditions and sustainable work. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. 2021. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/topic/working-conditions-and-sustainable-work>.

References:

1. Zakon Ukrainu «Pro vnesennia zmin do Kodeksu Zakoniv pro pracyu Ukrainu» (2019). [Law of Ukraine «On Amendments to the Labor Code of Ukraine»], 378 IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-20#Text> [in Ukrainian].

2. Закон України «Про охорону праці» (2021). [Law of Ukraine «On labor protection»]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> [in Ukrainian].
3. Кодекс Законів про працю (2021). [Code of Labor Laws]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].
4. Конституція України (1996). [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainu - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, № 254k, 96 VR, № 30 [in Ukrainian].
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю» (2019). [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of state supervision and control over compliance with labor legislation»], № 823. Retrieved from <https://pravo.uteka.ua/doc/Deyaki-pitannya-zdiysnennya-derzhavnogo-naglyadu-ta-kontrolyu-za-doderzhanniam-zakonodavstva-pro-pracyu> [in Ukrainian].
6. На шляху до здорової, безпечної та заявленої праці в Україні (2020). [Towards healthy, safe and declared work in Ukraine]. *Інспекція праці. Проєкт EC-MOP - Labor Inspectorate. EU-ILO project*, 84. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---lab_admin/documents/projectdocumenta tion/wcms_751584.pdf [in Ukrainian].
7. Незаявлена праця - приваблива працівників та роботодавців (2018). [Undeclared work is an abyss for workers and employers]. *Офіційний вебпортал державної служби України з питань праці - Official web portal of the State Labor Service of Ukraine*. Retrieved from <https://dsp.gov.ua/nezadeklarovana-pratsia-prirva-dlia-pratsivnykiv-ta-robotodavtsiv/> [in Ukrainian].
8. Офіційний сайт державної служби статистики України. [Official site of the State Statistics Service of Ukraine.]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. З 1 липня Держпраці у взаємодії з DPS розпочне інспектування з питань виявлення незаявлених працівників (2021). [On July 1 the State Labor Office in cooperation with the STS will begin an inspection to identify undeclared workers]. Офіційний вебпортал державної служби України з питань праці - Official web portal of the State Labor Service of Ukraine. Retrieved from <https://dsp.gov.ua/main-news/z-1-lypnia-2021-roku-derzhpratsi-u-vzaiemodii-z-derzhavnoiu-podatkovoiu-sluzhboiu-rozpochne-inspektuvannia-z-pytan-vyivlennia-nezadeklarovanykh-pratsivnykiv/> [in Ukrainian].
10. Інспекція праці та незаявлена праця в ЄС/Міжнародне бюро праці, Програма адміністрації праці та інспекції праці (LAB/ADMIN) (2013). [Labor Inspection and Undeclared Work in the EU/International Labor Office, Labor Administration and Labor Inspection Program (LAB /ADMIN)]. *Женева-MOP - Geneva-ILO*, 85. Retrieved from <https://dsp.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/inspekciya-praci-ta-nezadeklarovana-pracija-v-yes.pdf> [in Ukrainian].
11. Програма з адміністрації та інспекції праці «Що таке інспекція праці і чому потрібна її діяльність?». [Program on administration and labor inspection «What is the labor inspectorate and what its activity is»]. *Міжнародне бюро праці. Посібник для працівників - International Labor Office. Handbook for employees*, 40. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/lab_admin/documents/instructional material/wcms_182976.pdf [in Ukrainian].
12. Working conditions and sustainable work (2021). European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/topic/working-conditions-and-sustainable-work> [in EU].